

קול קורא שנשלח לחברי אור הרמב"ם

בתאריך: יט בטבת תשפ"ב; 23.12.21

מאת אדיר דחוח-הלוי

"טוב אָרְךָ אַפִּים מְגִבּוֹר וּמְשָׁל בְּרוּחוֹ מְלֻכְד עִיר" (מש' טז, לב), ושם פירש רס"ג:

"כי הגיבור ללא אריכות אפיים יסכן את עצמו, כפי שידעת על שמשון שהיה גומל לפלישתים וזולתם במהירות. אבל הכובש עיר הרי הוא שולט על זולתו, ואם לא ימשול על עצמו לפני זולתו, אם כן מה ערכו? [כלומר אם אינו מסוגל למשול בעצמו אינו ראוי למשול ולהנהיג את זולתו]."

דבריו של רס"ג כאן חשובים במיוחד, מפני שאנשי היושר והאמת נדרשים לעתים קרובות לקדש-שם-שמים ולהשיב מלחמה שערה כנגד הפתאים והכופרים והתועים למיניהם, שהרי לא יעלה על הדעת שלא להשיב לתועים הללו בענייני אמונות ודעות, כי בזה תוחלש דרך האמת והצדק ונמצא שם-שמים-מתחלל, וכפי שאמר שלמה במשלי (כו, ה): "עֲנֵה כְּסִיל כְּאֻלְתּוֹ פֶּן יִהְיֶה חָכֵם בְּעֵינָיו". ברם, אם דברי הכופרים הם רק קללות וחרפות וגידופים אין להשיב להם, וכפי שאמר שלמה שם (כו, ד): "אַל תַּעַן כְּסִיל כְּאֻלְתּוֹ פֶּן תִּשְׁוֶה לוֹ גַם אֶתָּה".

לפיכך, דברי רס"ג כאן חשובים במיוחד, מפני שעל אנשי האמת לזכור תמיד שלא ליפול בפחים שטומנים להם אנשי השווא והשקר, כגון כאשר הם מנסים לגרום לאנשי האמת לאבד את שיקול הדעת בריבוי השמצות וחרפות וגידופים או בהתלהמות ובהתנפלות קשה. על אנשי האמת לזכור שאין להשיב במהירות ומתוך זעם לאותם פתאים או רשעים מחוסרי-דעת, ובדיוק מן הסיבה שרס"ג מתאר כאן: "כי הגיבור ללא אריכות אפיים יסכן את עצמו". כלומר, תשובה מהירה ללא בדיקה ומחשבה מקיפה עלולה להיות לרועץ, כי די בשגיאה אחת קטנה בדברי איש האמת, והרשע מחוסר-הדעת ישתמש בה ככלי ניגוח קשה מאד כנגד דרך האמת.

רס"ג מוסיף לבאר את הפסוק הנדון גם בספרו "הנבחר באמונות ובדעות" (י, ב):

"והעיקר בכל העניין הזה, שהאדם ישלוט במידותיו וימשול על אהבותיו ושנאותיו, כי לכל אחת מקום שראוי להשתמש בה שם, ישחרר מהן מה שראוי ובמקום שראוי, ויעצור מה שראוי ובמקום שראוי, שנאמר: 'טוב אָרְךָ אַפִּים מְגִבּוֹר וּמְשָׁל בְּרוּחוֹ מְלֻכְד עִיר' [מש' שם]."

והנה לפניכם דוגמה לאהבות ולשנאות אשר נתחייבנו בהן מן התורה, מתוך דברי רבנו בהקדמתו לפרק חלק, שם, בסוף דבריו בעניין שלושה-עשר יסודות דת האמת, נאמר כך:

"וכאשר יהיו קיימים לאדם כל היסודות הללו ואמונתו בהם אמיתית, הרי הוא נכנס בכלל ישראל, וחובה לאהבו ולחמול עליו וכל מה שציווה ה' אותנו זה על זה מן האהבה והאחוה [...] וכאשר יפקפק אדם ביסוד מאלו היסודות הרי זה יצא מן הכלל וכפר בעיקר ונקרא מין

ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות, וחובה לשנוא אותו ולהשמידו, ועליו הוא אומר: 'הלא משנאיקי !! אשנא ובתקוממיה אתקוטט' [תה' קלט, כא]."

"עבד משכיל ימשל בן מביש ובתוך אחים יחלק נחלה" (מש' יז, ב), ושם פירש רס"ג:
 "עבד – העבד המשכיל זכאי למשול על הבן המביש, ובין האחים יתחלק בנחלה [כלומר האב רשאי להכניס גם את העבד המשכיל לתוך חלוקת הנחלה, ולתת לו כל חלק שירצה]."

ובפירושו הארוך הוסיף: "כפי שיש במסורת שלנו, שמי שיש לו בן רע ורצה לכתוב ממונו לזר רשאי הוא בכך". נמצא, שאדם רשאי להעביר את ממונו מבנו או בניו הרעים לכל אדם שהוא יחפוץ ביקרו, וזאת בניגוד לדעה המשובשת הרווחת בימינו שאסור להעביר את הירושה מן הבנים בכל מחיר, ואפילו כאשר מדובר בבנים רעים וחטאים לה' מאד.

וכך גם עולה מפסק רבנו הרמב"ם בהלכות נחלות (ו, יב), וכה דבריו:

"כל הנותן נכסיו לאחרים והניח את היורשין, אף-על-פי שאין היורשין נוהגין בו [=באב] כשורה – אין רוח חכמים נוחה הימנו, וזכו האחרים בכל מה שנתן להם. ומידת חסידות היא שלא יעיד אדם חסיד בצוואה שמעבירין בה הירושה מן היורש, אפילו מן שאינו נוהג כשורה [באביו] לאחיו שהוא חכם ונוהג כשורה [באביו]."

נמצא, כי אך ורק כאשר הבנים אינם נוהגים כשורה באביהם – אין רוח חכמים נוחה מהעברת הירושה מהם, ברם, כאשר הבנים רעים וחטאים לה' מאד – מצוה גדולה ורבה היא להעביר מהם את הירושה, ואם אסור לתת מתנת-חינם פעוטה לגוי כל-שכן סכומי-עתק לרשעים.

ולהשלמת העניין נעיין גם בדברי חכמים במשנה בבא בתרא (ח, ה):

"הכותב נכסיו לאחרים והניח את בניו – מה שעשה עשוי, אבל אין רוח חכמים נוחה הימנו. רשב"ג אומר: אם לא היו בניו נוהגין בו כשורה זכור לטוב".

ובפירושו שם פוסק רבנו שאין הלכה כרשב"ג, וקאפח הסביר בפירושו להלכות נחלות את פסיקת רבנו במשנה (ב"ב ח, ה) וכן את פסיקת רבנו התואמת במשנה תורה (נחלות ו, יב):

"הנוסחה הנכונה בדברי רבנו [בהלכות נחלות]: 'שאיין היורשין נוהגים בו כשורה', וכך נוסחת רבנו במשנה [...] ושם [במשנה] פסק רבנו דאין הלכה כרשב"ג. ומשמע שמחלוקת ת"ק ורשב"ג היא בבנים הנוהגים כשורה באופן כללי, ורק באב אינם נוהגים כשורה אם באמת ואם כפי שנדמה לאב, ולפעמים הוא דמיון של אב בלתי מוצדק. אבל אם לא היו נוהגים כשורה לגמרי, כלומר מבחינה יהודית כללית, למצוה רבה תיחשב, וכן נראה לי דעת רס"ג [...] ונראה כי רבנו מחלק את ההעברה לשתי דרגות [בנוסף לגדר הראשון, דהיינו כאשר הבנים עזבו את דרך ה'][: [א] מן היורשין שאין נוהגין בו [=באב] כשורה לאחרים – אין רוח חכמים נוחה הימנו; [ב] ובתוך היורשים עצמם מאחד לשני [=מהבנים שאינם נוהגים באב כשורה לבן שנוהג באב כשורה] – מידת חסידות בלבד [כלומר שאין ראוי לעשות כן ממידת חסידות בלבד]."

"אָבן חן השֹׁחַד בְּעֵינַי בְּעֵלְיוֹ אֶל כָּל אֲשֶׁר יִפְנֶה יִשְׁכִּיל" (מש' יז, ח), ושם פירש רס"ג: "השֹׁחַד בעיני בעליו אבן בעלת חן אל כל אשר יפנה יצליח", ובפירושו הארוך הוסיף: "כך מדמים בו בעליו [לוקחי השֹׁחַד מדמים בו שהוא אבן-חן וסגולה וסיבה להצלחה], והוא לפני ה' בהיפך זה [לא אבן חן, אלא עוון חמור אשר לא רק שאינו סגולה וסיבה להצלחה, אלא הוא סיבת העיוורון והכישלון מלראות את האמת נכוחה] כמו שנאמר: 'כִּי הַשֹּׁחַד יַעֲוֶר' [דב' טז, יט]".

וכמה נכוחים וישרים דבריו! והשֹׁחַד הוא אחת הסיבות הגדולות לעיוורונו של עם-ישראל אחרי התהו וההבל, שהרי עשרות אלפי יושבי ישיבות מחללים-שם-שמים, תועים ונוהים בעיוורון מוחלט אחרי ההבל, ואף מעריצים באדיקות אלילית את גדולי האסלה הכעורים. והשֹׁחַד גרם להם: אותן פרוטות עלובות שהם מקבלים מדי חודש-בחודשו מתעשיית המינות, וכן שֹׁחַד טובות ההנאה, כגון הפטור משירות בצה"ל, ועוד שלל ההטבות שהם חומסים והופכים תורת אלהים לקורדום חוצבים, כל אלה היטו את לבבם ללכת אחרי התהו אשר לא יועיל ולא יציל.

וכמו עשו האדומי גם המה מכרו את נפשם ושכלם בנידוד עדשים, מחללים-שם-שמים ורומסים במגפיים מסומרים את יסודות דת משה הטהורים, ואולי החמור מכל, בועטים בטובה הגדולה שנתן לנו ה' יתעלה: "אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה [...] אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ" (שמ' ג, ח) – כי מי ששונא את צבא-ההגנה-לישראל שונא בהכרח את ארץ-ישראל, כי הוא-הצבא ראשית אהבתה! שהרי משה רבנו קושר באופן ברור בין חובת כיבוש הארץ לבין עוון המרגלים (במ' לב, ו-טו):

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְבְנֵי גֵד וְלְבְנֵי רְאוּבֵן: הֲאִחִיכֶם יְבֹאוּ לְמַלְחָמָה וְאַתֶּם תִּשְׁבּוּ פֹה? וְלָמָּה תִּנְיֹאוּ אֶת לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעֵבֶר אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם יי. פֹּה עָשׂוּ אֲבֹתֵיכֶם בְּשַׁלְּחִי אֹתָם מִקְדָּשׁ בְּרַנֵּעַ לְרֵאוֹת אֶת הָאָרֶץ. וַיַּעֲלוּ עַד נַחַל אֲנָשׁוּל וַיֵּרְאוּ אֶת הָאָרֶץ וַיִּנְיֹאוּ אֶת לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבַלְתִּי בֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם יי. וַיִּחַר אֵף יי בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּשְׁבַּע לֵאמֹר: אִם יֵרְאוּ הָאֲנָשִׁים הָעֲלִים מִמִּצְרַיִם מִבְּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעֲלָה אֶת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לֵיִצְחָק וְלֵיעֶקֶב כִּי לֹא מְלֹאוּ אֶחָרִי. בַּלְתִּי כָּלֵב בֶּן יִפְנֶה הַקִּנְזִי וַיהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון כִּי מְלֹאוּ אֶחָרִי יי. וַיִּחַר אֵף יי בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּנְעַם בְּמִדְבַר אֲרָבָעִים שָׁנָה עַד תָּם כָּל הַדֹּר הַעֲשָׂה הָרַע בְּעֵינַי יי. וַהֲנֵה קִמַּתֶּם תַּחַת אֲבֹתֵיכֶם תִּרְבוּת אֲנָשִׁים חֲטָאִים לְסָפוֹת עוֹד עַל חֲרוֹן אֵף יי אֶל יִשְׂרָאֵל. כִּי תִשׁוּבוּן מֵאֶחָרָיו וַיִּסַּף עוֹד לְהִנְיֹחוֹ בְּמִדְבַר וַיִּשְׁחָתֶם לְכָל הָעָם הַזֶּה".

נמצא, שהשתמטות מחובת כיבוש הארץ והשמירה עליה נובעת משנאת ארץ-ישראל! ומי ששונא ומתעב את ארץ-ישראל ארוך יותר מכל המינים ועובדי האלילים, כי על עוון שנאת ארץ-ישראל נידון עמנו בכללותו לכליה במדבר, ועונש זה היה חמור בהרבה מעונש חטא העגל, שהרי על חטא העגל מתו שלושת אלפי איש מידיהם של משה רבנו ושבת לוי ועוד מספר לא ידוע של חוטאים במגפה לפני ה', ואילו על עוון המרגלים נענש כל העם כולו.

והנה לפניכם הפסוקים הקשים בספר במדבר פרק יד (כו-לה):

"וַיְדַבֵּר יי אֵל מִשְׁנֵה וְאֵל אַהֲרֹן לֵאמֹר: עַד מָתַי לַעֲדָה הָרַעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר הִמָּה מְלִיכִים עָלַי אֵת תְּלֹנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִמָּה מְלִיכִים עָלַי שְׁמַעְתִּי. אֲמַר אֲלֵהֶם חִי אֲנִי נְאֻם יי אִם לֹא פֶאֱשֶׁר דְּבַרְתֶּם בְּאָזְנִי כֵן אֶעֱשֶׂה לָכֶם. בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִפְּלוּ פְגָרֵיכֶם וְכָל פְּקֻדֵיכֶם לְכָל מִסְפָּרְכֶם מִבְּנֵי עֲשָׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה אֲשֶׁר הִלִּינְתֶם עָלַי. אִם אַתֶּם תִּבְּאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֵת יְדֵי לְשׁוֹן אֶתְכֶם בְּהָ כִּי אִם כָּלֵב בֶּן יִפְנֶה וַיהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן. וְטַפְכֶם אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם לֵבָד יִהְיֶה וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר מְאַסְתֶּם בָּהּ. וּפְגָרֵיכֶם אַתֶּם יִפְּלוּ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה. וּבְנֵיכֶם יִהְיוּ רְעִים בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה וְנִשְׂאוּ אֵת זְנוּתֵיכֶם עַד תֵּם פְּגָרֵיכֶם בַּמִּדְבָּר. בְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר תִּרְתֹּם אֵת הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם יוֹם לְשָׁנָה תִּשְׂאוּ אֵת עֹנֹתֵיכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיְדַעְתֶּם אֵת תְּנוּאָתִי. אֲנִי יי דְּבַרְתִּי אִם לֹא זֹאת אֶעֱשֶׂה לְכָל הָעֵדָה הָרַעָה הַזֹּאת הַנּוֹעֲדִים עָלַי בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִתְמוּ וְשָׁם יָמָתוּ."

שנאת ארץ-ישראל היא הביטוי המובהק ביותר לכפירה בייעודו של עם-ישראל, וכפירה בייעודו של עם-ישראל היא למעשה כפירה בכל התורה כולה, כפירה בה' אלהים אמת, בעיטה בטובה הגדולה שהעניק לנו ה' יתעלה, וכן יציאה למינות ובחירה בדרכי הגויים עובדי האלילים.

"גַּם הִמָּה בָּחַרוּ בְּדַרְכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נִפְשָׁם חִפְצָה" (יש' סו, ג).

ואם יקשה המקשה, מדוע אהבת ארץ-ישראל וישיבתה לא עוגנה במצוה מן התורה? ובכן, התשובה על-כך פשוטה: כדי ללמד אותנו שאין די בישיבת ארץ-ישראל ואהבתה, אלא ישיבת ארץ-ישראל ואהבתה היא השער והמבוא לקיום תרי"ג מצוות ולמילוי ייעודו של עם-ישראל, עם חכם ובנון. אך ללא השער הזה, לעולם לא תושג התכלית והייעוד. "כִּי יי אֲלֵהֶיךָ מִבֵּיאַךְ אֶל אָרֶץ טוֹבָה אָרֶץ נַחֲלֵי מַיִם עֵינֹת וְתִהְיֶה יִצְאִים בְּבִקְעָה וּבְהָר" (דב' ח, ז). "וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְּלַכַת כְּהִנִּים וְגוֹי קְדוֹשׁ אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תִּדְבַּר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמ' יט, ו).